

ЧАДЪЫЧАК

Кичинек балдарга электрон журнал
Министерство науки и образования РА

№2
2022

Корней Иванович Чуковскийге - 140 жаш

Улу орус бичиичи, поэт, литература-лык сөгүшчи-критик – Корней Иванович Чуковский 1882 жылда Петербургда чыккан.

Корней Иванович Чуковскийдин чын ады-жолы – Николай Васильевич Корнейчуков. Онын бала тужы Одессада өткөн. Энези, Екатерина Осиповна, бар-жок күчин салып, балдарына үредү берерге амадап, кызын епархиянын школында үреткен, уулы Экинчи прогимназияда үренген. Ол кийинде жылдарда жарлу бичиичиле – Борис Житковло бир класста үренип, најылажып жүрген. Житковтордын билези ого жаантайын бичиктер бергенинен улам, уулчак кычырарына тартылып, жаштан ала үлгерлер ле поэмалар бичип баштаган.

Бежинчи класста үренип турарда, «казанчылардын балдары» гимназияда үренбес деген жакаанла, оны гимназиянан чыгаргылаган. Үредү жок, жиир акказы жок, «сурас» деп базындырып, ол келишкен ле ишти бүдүрген. Корней тангынан бойы гимназиянын толо курсы үренеле, экзаменди табыштырып, аттестат алган.

Англичан тилди де бойы үренип алган.

К.И. Чуковский 1923 жылда – «Мойдодыр» ла «Тараканище», 1924 жылда – «Муха-Цокотуха», 1925 жылда – «Бармалей», 1926 жылда «Федорино горе», «Чудо-дерево», «Телефон», «Закаляка» ла «Путаница» деп бичиктер балдарга чыгарган. Эмдиги өйдө бу бичиктерди кычыргажын, олар кече ле чүмделгендий деп билдирет.

Балдар кычырышка тартылзын, тилин сүүзүн, кеендикке жүткизин, киленкей улус болуп тасказын деп, Корней Иванович амадаган.

К.И. Чуковский – балдардын совет литературазынын төзөөчилеринин бирүзи. Кажы ла үйенин балдары онын үлгерлерин кычырып, жүрүмин баштаган. Анчадала онын чөрчөктөри литературанын телекейине кирер жолды балдарга ачкан.

1969 жылда 88 жашту Корней Иванович ак-жарыктан сала берген.

К.И. Чуковскийдин чөрчөктөрүн ле үлгерлерин Алтайдын балдары жараш су-алтай тилле кычырар, сүүнер. Удабастан алтай тилле «Чымыл-Кынгылдаакты» (К. Тепуков көчүргөн), «Бармалей» (Б. Самыков көчүргөн), «Айболит» (Б. Укачин көчүргөн).

Кару балдар улу Корней Чуковскийдин бир канча бичимелдериле таныштырардыс.

СЛОННЫҢ ҰЙИ БИЧЫРАТ

Матрена Ивановна
Слоннын ұйи
Бичик кычырар
Күүни келди.

Кычырбаган,
Кимиректенген:
«Таталап, маталаган», -
Та нени ол кычырган.

азатпай

Ак-јарыкта азатпай јуртаган. Ол кичине-ек болгон. Көрзөөр
дө, бу ла кире:

Је азатпай бойын јаан деп бодойтон. Бажын канкайтып,
мынайда тынзынып базатан:

Азатпайда эне болгон. Энези оны сүреен сүүген. Энези мындый болгон:

Энези чойлошкондор тудуп, азатпайды азырайтан. Ол чойлошкондор мындый болгон:

Бир катап азатпайдын энезине Кара Киске калып келди.
Ол кискенен качып жажынган. Кара Киске мындый бүдүштү
болгон:

Азатпай жагыскан артты. Кенетийин көрзө, чеденнин кы-
рына жап-жараш жаан пөтүк чыгара калыйла, мойнын мы-
найда чөйип алды:

Пөтүк ойинен өткүре тыг кыйгырды: «Күкүрүкү-ү-ү-ү» Онон тынзынып, эбиреде аыктады: «Мен эн бөкө, эн күчтү эме-зим бе?»

Мыны көргөн Азатпай сүүнди, оморкоды. Ол пөтүкти өткөнип, мойнын мынайда чөйди:

Азатпай бар-жок күчиле сыйкылдады: «Пү-пү-пү-пү! Мен де күчтү! Мен де баатыр!» Же бүдүрүлип, кичинек көөлмөккө мынайда жыгылды:

Кöөлмөктө бака отурган. Азатпайды көрүп, ол анаар ла кат-кырды: «Ха-ха-ха! Ха-ха-ха! Пөтүктый болорго, сеге арай ла эрте! Ол бака мындый болгон:

Бу тушта азатпайдын энези мантап келди. Ол балазына килеп, оны канадыла жабып эркелетти. Бот мынайда:

ТОПТОНОЙ

Менин болчок мечигим
Төнгөзөктөн секирди,
Сүүнип, сүүнип тоолонды.

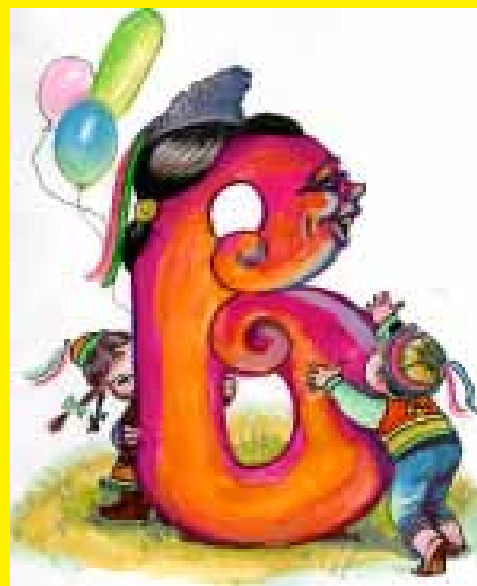
Кош кожоңгы:
Топ, топ, топтоной,
Топ, топ, топтоной.

Менин болчок мечигим
Чочконы чочытты,
Чоокыр ийтти үркүтти.

Кош кожоңгы

Менин болчок мечигим
Агын сууга калыды,
Агып бистен ыраады.

БУ КОКУР ЈУРУКТАРДА ТАНЫКТАРДЫ БИЛЕРЕЕР БЕ?

М
О
Д
О
Р

С
Ö
С

Бир - бука.
Эки - эчки.
Үч - үкү.
Төрт - төө.
Беш - бее.
Алты - айгыр.
Жети - жеекен.
Сегис - серке.
Тогус - торбок.
Он - жылан.

КЕП СÖСТÖР

Сүттү бее кулунга туза,
Сүмелү уул жүрүмге туза.

Сокорды согорго жакшы,
Түлейди айткылаарга жакшы.

Сөөкти үйезинен омыр,
Сөсти учурлап айт.

Туудый коозо болгончо,
Айакча аш болзын.

ТАПКЫШТАР

Школго жүрген
Койноктун ийген
тапкыштары

Бажында сөстөрдү
бириктир,
Менин адымды
кычыр!

ТАС башту болорго,
ТАРАК албай жүрөргө,
АЙ, кандый жаман.

КАРҮ БАЛДАР!

Жаңы үредүлү
жылла уткуйдым!

РЕБУСТАР

,,-Ч -сак

,,-ДЫС

-ЧЫ

ОМОНИМДЕР -

Түңей угулза да,
учуры башка сөстөр

Кайчы чөрчөк баштады,
Балдар сүүнип тындады.
Үүре-јеле кайчы алып,
Чаазын кезип иштеди.

* * *

Кезер уулчак бисте бар,
Агаш-ташты үзе кезер.
Тон болбосто бараксан
Тон агашты јондогон.

ЧЕЧЕК

Бүгүн Ай-Сулунун чыккан күни. Эрмен эрте тагнан ала Ай-Сулуга нени сыйлап берерин узак сананган.

Маалада өскөн чечектер күнге сүүнгилеп, араайын соккон эзинге жайканыжат.

«Акыр, чечек сыйлап беретем» деп, ол чечектерге жууктады. Көк чечекти үзөргө ле жадарда, онын алаканына чечектен тамчы түшти. Экинчи кызыл-сары чечекти тударда ла, база тамчы түшти. «Чечектер ыйлап туратан эмтир» деп Эрмен сананып, чечектерге килей берди. «Чаазыннан чечек не этпес» деп ол бойына айдып, айлына жүгүрип киреле, башка-башка өңдү чаазындардан чечек эдип баштады. Тал-түшкө жетпей ол кубакай өңдү чечекти кееркеде жазап алала, Ай-Сулуга келди. Чечегин сыйлаарга кемзиип те турза айтты:

- Ай-Сулу, бистинг маалада чечектер көп, же үзейин ле дезем, озор ыйлагылайт. Киледим. Тийбедим. Же чаазыннан чечек эттим, сего сыйлаарга турум.

- Чын эттинг - деп, Ай-Сулу айтты. - Чечектерге тийбегенин карын да жакшы. Сего - жаан быян, Эрмен!.

ТОПШУУР

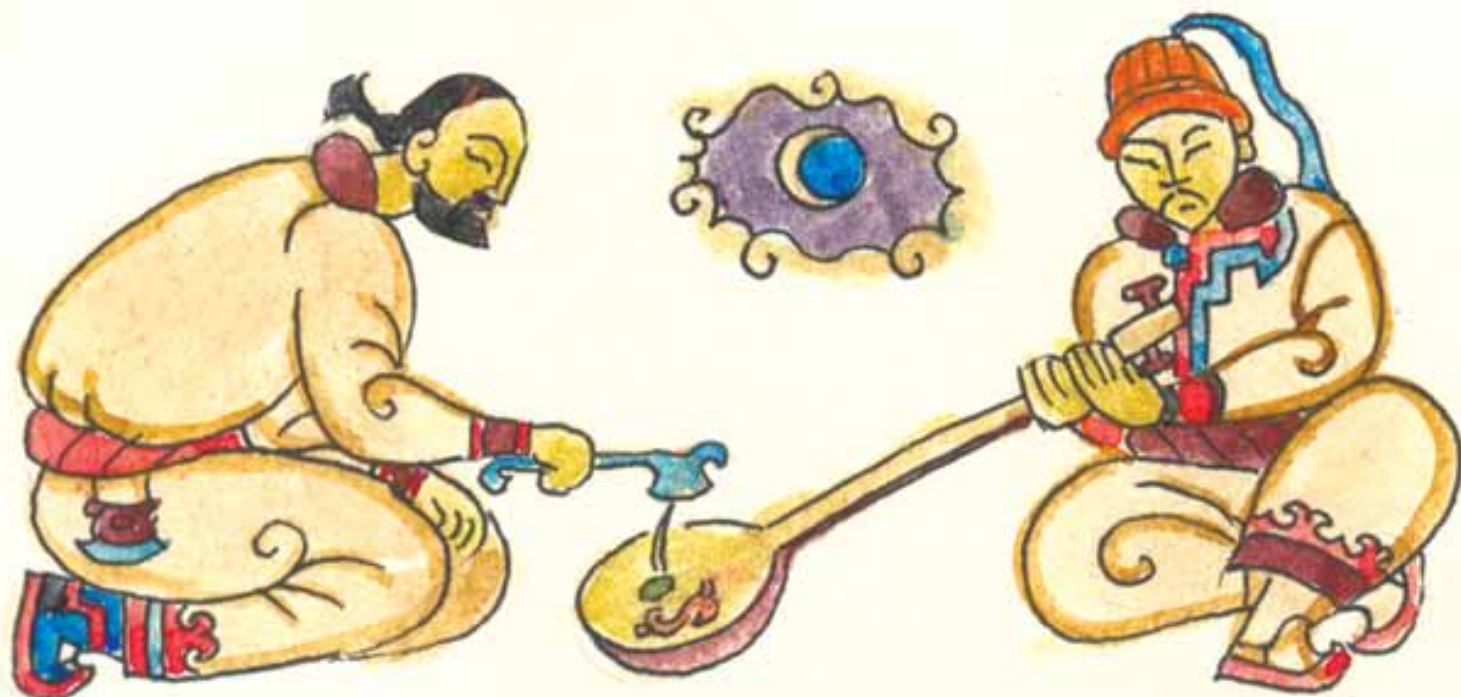
Алдында ойгор көгүстү каан журтаган. Бир күн онын уулы андап барала, жылыйып калган. Каан жалчыларын жууп, уулын бедирезин деп жакарган.

Жалчылар көрөр болзо, кааннын уулы какайды шыркалаган эмитир. Какай уулды тудала, жүрегин жип салтыр.

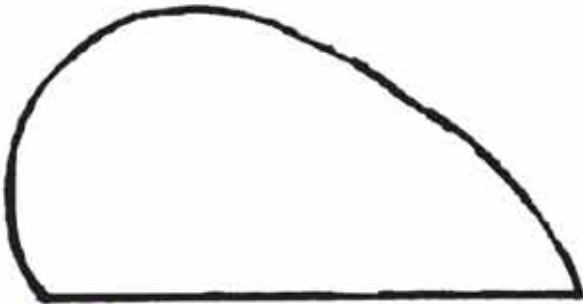
Бу ачу-коронды каанга канай айдар деп, жалчылар жалтанып турган. Олордын бирүзи топшуурды алып ойноордо, топшуур ыйлап айткан: «Уулын какай шыркалаган. Какай уулынды тудала, жүрегин жип салган».

Каан жетирүни угала, ачу-короны көксине бадышпай барган. Ол корголжынды кайылтала, топшуурдын үйдин туй уруп, кылдарын үзип ийген.

Азыйда уулдар топшуурла, икилиле, комысла ойноп, жараган кысты да сөстөп жүрген. Сескир кыс күү ажыра айдылып турганын биллип ийетен.

ДУРАНААЛЫ

1

Мындый чийү
тартыгар,
Журанарын
баштагар!

2

Эки талбак
кулагы
Тапту-жакшы
угарга.

3

Көстөри тегерик,
кара.
Жараш эдип
Сен жура.

4

Лыт алар
тумчукту,
Чичке узун
куйрукту.

5

Мен – боро
ботпонок,
Адым мениң кем
эди?

Сурайя Сартакова

АЙСУЛУ ЛА ЧООКЫРАК

Айсулу грядка ододы,
Албаданып сугарды.
Чоокырак ого болушты —
Грядкада не де артпады

мында видео

КОЙОНОК

(Сөстөри ле күүзи албатынын)

Жалбак жерде ойынду,
Жар алдында жадынду,
Жажыл корбо кыркыйтан
Жараш седег койон мен.

Кош кожон:

Мен, мен - койонок,
Мен, мен - койонок.

Кырлан жерде уйамды
Кызыл түлкү таппайтан.
Боочыдагы жолымды
Боро үкү билбейтен.

Тууны кырлай мангатайтан,
Турган өлөң отойтон,
Тусту мырчак кыркыйтан
Тулай-койон мен эдим.

Жерде жүрген бойымды
Жедип тудар неме жок.
Тууга чыккан койонды
Тудуп алар арга жок.